

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное учреждение
высшего профессионального образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Отделение татарской филологии и культуры имени Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ

Проректор
по образовательной деятельности КФУ
Проф. Минзарипов Р.Г.

_____ 20__ г.

Программа дисциплины

Актуальные вопросы синтаксической системы современного татарского языка Б1.В.ОД.13

Направление подготовки: 44.04.01 - Педагогическое образование

Профиль подготовки: Татарский язык и литература: современные теории и технологии обучения

Квалификация выпускника: магистр

Форма обучения: очное

Язык обучения: русский

Автор(ы):

Сагдиева Р.К.

Рецензент(ы):

-

СОГЛАСОВАНО:

Заведующий(ая) кафедрой: Харисов Ф. Ф.

Протокол заседания кафедры No ____ от "____" _____ 201__ г

Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации (отделение татарской филологии и культуры имени Габдуллы Тукая):

Протокол заседания УМК No ____ от "____" _____ 201__ г

Регистрационный No

Казань
2016

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

Программу дисциплины разработал(а)(и) доцент, к.н. (доцент) Сагдиева Р.К. кафедра татарского языкознания отделение татарской филологии и культуры им.Г.Тукая ,
Ramilya.Sagdieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Основной целью освоения дисциплины "Актуальные вопросы синтаксической системы современного татарского языка" является дать целостное представление о научном освещении синтаксического строя татарского литературного языка на современном этапе его развития.

Одна из главных задач его преподавания - ввести студента в современную синтаксическую проблематику, актуализируя все общеграмматические знания, приобретенные в изучении предшествующих дисциплин - морфемики, словообразования и морфологии. Замысел провести единую линию сквозь все грамматические разделы курса должен получить здесь свое завершение. Главный ожидаемый при этом "конечный результат" - умение анализировать любой татарский текст, определяя его грамматическую устроенность "снизу доверху" - от морфемики до структуры текста.

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел " Б1.В.ОД.13 Дисциплины (модули)" основной образовательной программы 44.04.01 Педагогическое образование и относится к обязательные дисциплины. Осваивается на 2 курсе, 4 семестр.

Данная учебная дисциплина входит в раздел М2.В.9 ФГОС по направлению подготовки ВПО 050100.68- "Педагогическое образование". Модуль М.2."Профессиональный цикл";

Дисциплина занимает важное место в системе курсов, ориентированных на изучение основного языка, дает совокупность теоретических и практических знаний об основных единицах этого уровня языка - словосочетание, предложение, текст и их особенностях по сравнению с другими единицами.

Синтаксис имеет одно явное преимущество перед другими разделами грамматики: он демонстрирует "язык в действии", тогда как предыдущие позволяют увидеть его "в разобранном виде" - в виде системы элементов, которые содержат лишь потенциальную информацию о своем использовании. Имея дело с готовыми для общения единицами, синтаксис уже поэтому более функционален, чем та же морфология. Это обстоятельство с тем большей настойчивостью диктует функциональный поворот в его преподавании.

Современная синтаксическая наука представлена, по существу, тремя синтаксисами: формальным, семантическим и актуальным. Приоритет формального объясняется традициями преподавания и ведения исследований, а не его "первенством" в синтаксическом механизме языка. Функциональный поворот в преподавании предполагает отказ от приоритета формального синтаксиса и, соответственно, выдвижение на первый план двух других - тех, которые "обслуживаются" формальным. Иначе говоря, можно поставить вопрос так: сначала систематизировать синтаксические средства, а потом узнать, чему они служат; а можно иначе - сначала познакомиться с теми содержательными сущностями, которые подлежат обслуживанию, а затем систематически обозреть средства, которые это делают.

Форма отчетности - экзамен в 4 семестре.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	способность совершенствовать и развивать свой интеллектуальный и общекультурный уровень

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-2 (общекультурные компетенции)	способность к самостоятельному обучению новым методам исследования, изменению научного и научно-производственного профиля своей профессиональной деятельности
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знания современной научной парадигмы в области филологии и динамики ее развития, системы методологических принципов и методических приемов филологического исследования
ПК-10 (профессиональные компетенции)	владение навыками подготовки учебно-методических материалов по отдельным филологическим дисциплинам
ПК-14 (профессиональные компетенции)	готовность к планированию и осуществлению публичных выступлений с применением навыков ораторского искусства
ПК-18 (профессиональные компетенции)	способность и готовность к участию в разработке научных, социальных, педагогических, творческих, рекламных, издательских проектов
ПК-6 (профессиональные компетенции)	владение навыками квалифицированного анализа, комментирования, реферирования и обобщения результатов научных исследований с использованием современных методик и методологий, передового отечественного и зарубежного опыта
ПК-9 (профессиональные компетенции)	владение навыками проведения учебных занятий и внеклассной работы по языку и литературе в учреждениях общего и среднего специального образования; практических занятий по филологическим дисциплинам в учреждениях высшего профессионального образования

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- закономерности развития синтаксического строя татарского языка;
- об истории изучения предмета; о разных направлениях в синтаксисе; о синтаксических единицах; о грамматическом, синтагматическом, актуальном членении предложения;

2. должен уметь:

- объяснять и различать синтаксические явления, изученные на лекционных и практических занятиях.
- пользоваться навыками полного синтаксического анализа простого, сложного, многокомпонентного предложения и текста, грамотного письма (пунктуация).

3. должен владеть:

- основными методами и приемами исследовательской и практической работы в области языкознания;
  - базовым терминологическим инструментарием современной науки о языке;
  - навыками работы с необходимой информацией в глобальных компьютерных сетях;
  - навыками подготовки научных работ и репрезентацией собственных научных исследований
- к практическому применению полученных знаний при решении профессиональных задач;
- к устной и письменной коммуникации

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 3 зачетных(ые) единиц(ы) 108 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины экзамен в 4 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Гади жәмлә синтаксисы. Сүзтезмә һәм жәмлә кисәкләре ягыннан анализның кыен очраклары.	4	1	1	4	0	
2.	Тема 2. Гади жәмлә синтаксисы. Гади жәмләгә билгеләмә бирү. Әлеге мәсьәләгә карашлар.	4	2	1	4	0	
3.	Тема 3. Кушма жәмлә синтаксисы белән бәйлә актуаль мәсьәләләр.	4	3	1	4	0	
4.	Тема 4. Катлаулы кушма жәмлә синтаксисы белән бәйлә актуаль мәсьәләләр.	4	4	1	4	0	
	Тема . Итоговая форма контроля	4		0	0	0	экзамен
	Итого			4	16	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Гади жәмлә синтаксисы. Сүзтезмә һәм жәмлә кисәкләре ягыннан анализның кыен очраклары.

лекционное занятие (1 часа(ов)):

Гади жәмлә синтаксисын кабатлау. Сүзтезмәгә анализ ясау. Катлаулы сүзтезмәгә карашлар. Жәмлә кисәкләрен анализлауда каршылыклы фикерләр, бер үк форманың төрле жәмлә кисәгә булу йөргән очраклар.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Сүзтезмәгә һәм жөмлә кисәкләрәнә дәрәс анализ ясарга өйрәнү, формадан фикерләүгә таба анализ методикасын үстерү.

Тема 2. Гади жөмлә синтаксисы. Гади жөмлөгә билгеләмә бирү. Әлеге мәсьәләгә карашлар.

лекционное занятие (1 часа(ов)):

Гади жөмлә төрләрән искә төшерү. Гади жөмлөгә жиде төрле принцип буенча анализ ясарга өйрәнү. Катлауландырылган гади жөмлә белән бөйле караш төрлелеге.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Гади жөмлә төрләрән искә төшерү. Гади жөмлөгә жиде төрле принцип буенча анализ ясарга өйрәнү. Бер составлы жөмлөләрне аерырга өйрәнү. Тулы һәм ким жөмлөнең кыен очраklarын күзәтү.

Тема 3. Кушма жөмлә синтаксисы белән бөйле актуаль мәсьәләләр.

лекционное занятие (1 часа(ов)):

Кушма жөмлә синтаксисы. Ике компонентлы кушма жөмлә. Бер кушма жөмлөдә төрле бөйлөчә чараларның кулланылышы.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Кушма жөмлә синтаксисын кабатлау. Ике компонентлы кушма жөмлөгә анализ ясау. Төрле бөйлөчә чаралар килгәндә, әлеге төр жөмлөгә дәрәс анализ ясарга өйрәнү.

Тема 4. Катлаулы кушма жөмлә синтаксисы белән бөйле актуаль мәсьәләләр.

лекционное занятие (1 часа(ов)):

Катлаулы кушма жөмлә. Аның өйрәнелеш тарихы.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Катлаулы кушма жөмлөгә анализ ясарга өйрәнү, схема сызу үрнәкләре белән танышу. Кыен очраklarны табу һәм чишү.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
1.	Тема 1. Гади жөмлә синтаксисы. Сүзтезмә һәм жөмлә кисәкләре ягыннан анализның кыен очраklarы.	4	1	контрольная работа	17	письменная работа
2.	Тема 2. Гади жөмлә синтаксисы. Гади жөмлөгә билгеләмә бирү. Әлеге мәсьәләгә карашлар.	4	2	реферат	18	письменная работа
3.	Тема 3. Кушма жөмлә синтаксисы белән бөйле актуаль мәсьәләләр.	4	3	контрольная работа	18	письменная работа
4.	Тема 4. Катлаулы кушма жөмлә синтаксисы белән бөйле актуаль мәсьәләләр.	4	4	реферат	17	письменная работа
	Итого				70	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Вузовское освоение курса "Актуальные вопросы синтаксической системы современного татарского языка" предполагает использование как традиционных, так и инновационных образовательных технологий и требует рационального их сочетания.

Традиционные образовательные технологии подразумевают использование в учебном процессе таких методов работ, как лекция, практическое занятие, семинар и др.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, Интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Гади жөмлэ синтаксисы. Сүзтезмә һәм жөмлэ кисәкләре ягыннан анализның кыен очраклары.

письменная работа , примерные вопросы:

Тема 2. Гади жөмлэ синтаксисы. Гади жөмлөгә билгеләмә бирү. Әлеге мәсьәләгә карашлар.

письменная работа , примерные вопросы:

Тема 3. Кушма жөмлэ синтаксисы белән бәйлә актуаль мәсьәләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Тема 4. Катлаулы кушма жөмлэ синтаксисы белән бәйлә актуаль мәсьәләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Тема . Итоговая форма контроля

Примерные вопросы к экзамену:

Рекомендации по выполнению плана самостоятельной работы

Особенностью дисциплины "Актуальные вопросы синтаксической системы современного татарского языка" является самостоятельная работа студентов, связанная с изучением проблемных вопросов по некоторым темам лекций.

Проверка выполнения плана самостоятельной работы проводится на практических занятиях.

Самостоятельная работа студентов по курсу призвана не только закреплять и углублять знания, полученные на аудиторных занятиях, но и способствовать развитию у студентов творческих навыков, инициативы, умению организовать свое время и выразить свою точку зрения на изученные проблемные вопросы.

При выполнении плана самостоятельной работы студенту необходимо прочитать теоретический материал не только в учебниках и учебных пособиях, указанных в библиографических списках, но и познакомиться с публикациями в периодических изданиях.

Студенту необходимо творчески переработать изученный самостоятельно материал и представить его для отчета в форме реферата, эссе и др.

Темы рефератов

1. Семантический (номинативный) синтаксис.
2. Актуальный синтаксис.
3. Конструктивный синтаксис.
4. Средства подчинительной связи.
5. Именные словосочетания
6. Глагольные словосочетания.
7. Грамматические схемы и модели простого предложения.

8. Предикативность предложения.
9. Модальность предложения
10. Порядок слов в в прозаической письменной речи.
11. Синтагматическое членение предложения.
12. Сложносочиненные предложения
13. Сложноподчиненные предложения.
14. Многочленные сложные предложения.
15. Синтаксис текста.

Контрольные вопросы и задания для проведения текущего контроля и промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины

Тесты (с элементами задания) для проведения контрольной работы

Гади жәмлә

1. Бер составлы фигыль жәмләгә карамаган төрне күрсәтегез:

- а) билгеле үтәүчеле
- б) үтәүчесез
- в) номинатив
- г) гомуми үтәүчеле
- д) билгесез үтәүчеле

2. Кыек тәмамлык булган жәмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:

- а) Баһау шүрли төште, ләкин ул моны сиздермәс өчен елмайган булды. (Г.М.)
- б) Чөнки Татарстан халкы өчен бу бик кадерле һәм истәлекле газиз көн.
- в) Дөнъяның серен аңлар өчен, чөчәк серен белергә кирәк. (Р.Б.)
- г) Әтием дә, аны озатыр өчен, ашыгып торып басты. (Р.Б.)

3. Кушма фигыль хәбәрле жәмләне табыгыз, хәбәрнең астына сызыгыз:

- а) Мин сезгә ул турыда сүз бирәм.
- б) Иртә белән көн томанлы иде.
- в) Ике хәзрәт, ни өчендер, извозчик ялламакчы булалар.
- г) Әптелбәр, уйнарга теләсә дә, бу тәкъдимне кире какты.

4. Жәмләнең хәбәрен табыгыз: Жиңелгәнне жиңел кичерә белгән кешеләр сирәктер дөнъяда (М.Галиев)

- а) кичерә белгән
- б) сирәктер
- в) дөнъяда
- г) хәбәре кулланылмаган

5. Жәмләнең иясен табыгыз: Дускай, сиңа бүләк итәр идем Илкәемнең иркә гөлләрен (М.Жәлил)

- а) дускай
- б) иясе кулланылмаган
- в) сиңа
- г) гөлләрен

6. Хәбәрнең астына сызыгыз һәм структур төрен билгеләгез: Хәлим аның сөйләгән сүзләрен колагына жыеп торды (И.Гази)

- а) гади фигыль хәбәр
- б) тезмә фигыль хәбәр
- в) кушма фигыль хәбәр

7. Бер составлы фигыль жәмләнең төрен билгеләгез, хәбәрнең астына сызыгыз: Сүзне алардан башларга кирәк булгандыр миңа (Р.Төхвәтуллин)

- а) билгеле үтәүчеле

б) билгесез үтәүчеле

в) гомуми үтәүчеле

г) үтәүчесез

8. Тезүле бәйләнешне белдерүдә катнашмаган чараны билгеләгез:

а) тезүче теркәгечләр

б) бәйлек һәм бәйлек сүзләр

в) санау интонациясе

г) каршы кую интонациясе

9. Ике составлы җөмләне табыгыз һәм баш кисәкләрнең астына сызыгыз:

а) Умырзая җыйдык, кошлар сайравын тыңладык, рәхәтләнеп ял иттек (Г, Мөхәммәтшин)

б) Аның күзләренә ак төшкән (М.Гафури)

в) Күңелемнең сине көткән чагы.

г) Аның бертуктаусыз каядыр йөгерәсе, чабасы килә, нидер эшлисе, кырасы-ватасы килә (Н.Фәттаһ)

10. Күләм хәле булган җөмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:

а) Айбиби бертын дәшми торды. (М.Х-н)

б) Малайлар учакны шәп итеп якканнар. (Г.Б.)

в) Тиен кинәт янәшә агачка сикерде. (Ә.Ф.)

г) Тузан суыргычтай йота Кала ыгы-зыгысы. (Л.Л.)

11. Сәбәп хәле булган җөмләне табыгыз, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:

а) Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат жигеп.

б) Тажи шул уйлар белән чәй янынан торды.

в) Аның әрнүдән йокылары кача иде.

г) Без яшьтән үк таныштык.

12. Иярүче сүз ияртүчедән аңлашылган процессның максатын белдергән сүзтезмәне табыгыз:

а) талантка баш ию

б) урманга бару

в) суга чыгу

г) суыкка калтырау

13. Кушма фигыль хәбәрнең астына сызыгыз һәм белдергән мәгънәсен билгеләгез: Үкенечтән сыкрап куяр жаннар (Зөлфәт)

а) модаль мәгънәне

б) процессның үтәлү дәрәжәсен

в) эзлекле процессны

г) заман мәгънәсен

14. Ачыклаулы мөнәсәбәтне табыгыз һәм бәйләүче чараны билгеләгез:

а) гүзәлсең син

б) Тукайның, бөөк шагыйрьнең

в) Кара диңгез

г) урам буеннан йөрү

15. Кылт итеп искә төшәдер намнары, дәүләтләре (Г.Тукай) Хәбәрнең астына сызыгыз һәм структур төрен билгеләгез:

а) гади фигыль хәбәр

б) тезмә фигыль хәбәр

в) кушма фигыль хәбәр

г) тезмә исем хәбәр

16. Аерып бирелгән сүзләр нинди жәмлә кисәге булып килә: Сезнең кебек матур ярлар авылда ла түгел, илдә юк (Халык җыры)

- а) аергыч
- б) кыек тәмамлык
- в) күләм хәле
- г) рәвеш хәле

17. Ике составлы жәмләне табыгыз, баш кисәкләрнең астына сызыгыз:

- а) Онытылып ук кителгән (Ф.Хәсни)
- б) Беренче класслы палубага беренче мәртәбә аяк басуыбыз (Р.Хәбибуллина)
- в) Тимерне кызуында сугалар (М.)
- г) Аяз иде ул көнне күк йөзе! (Г.Ахунов)

18. Аерып бирелгән сүз нинди жәмлә кисәге булып килә: Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат җигеп (Г.Тукай)

- а) туры тәмамлык
- б) кыек тәмамлык
- в) максат хәле
- г) сәбәп хәле

18. Максат хәле булган жәмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:

- а) Менә шунда үзе өчен бик кызыклы уен уйлап тапты. (Р.Н.)
- б) Бу якты йорт сезнең бәхет өчен. (Ш.М.)
- в) Кешегә мәшәкать ясаганым өчен уңайсызланып, тизрәк кайтырга җыендым. (Г.С.)
- г) Бәлки, ул гомерендә беренче һәм соңгы тапкыр күченеп киткән өчен үкенгәндер. (Р.С.)

19. Жәмләнең баш кисәкләре арасында нинди мөнәсәбәт урнаша?

- а) хәбәрлекле
- б) ачыклаулы
- в) аныклаулы

20. "Татар телендә сүз тәртибе" дигән хезмәтнең авторы кем?

- а) М.М.Зәкиев
- б) Ф.С.Сафиуллина
- в) С.М.Ибраһимов

Кушма жәмлә

1. Компонентларның санына карап, кушма жәмләләр ике төргә бүленә:

- 1) _____
- 2) _____

2. Гомер узмый, Без узабыз, Шул гомер буйлап. (Р.Миңнуллин) Жәмләдәге сүзтәзмәләрне аерып алыгыз: _____

3 Компонентларының үзара нинди төр бәйләнештә торуына карап, кушма жәмләләр ике төрле була: 1) _____

- 2) _____

4. Баш килештәге исемнәрнең нинди жәмлә кисәге булып килүләрен асларына сызып билгеләгез: Жылы нурлары белән аны озата килгән, жемелдәшкән кар бөртекләре аша аның күзләренә өмет өстәп торган, гайрәт биргән кояш та алсуланып баерга жыена иде. (Р.Мөхәммәдиев)

5. Тезмә кушма жәмләләр, тезүле бәйләнешне тәгъбир иткән чарага карап, ике төрле була: 1)

- _____
- 2) _____

6.) Теркәгечле тезмә кушма жәмләләрне үзара теркәү өчен хезмәт иткән тезүче теркәгечләрнең төрләрен билгеләгез һәм мисаллар языгыз:

- 1) _____

2) _____

3) _____

7.) Әни тамак кырды, әллә нәрсәләр миңа ымлады, мин көлә-көлә егеткә сөйли бирдем.(Г.Исхакий) Тезмә кушма жөмлөдәге предикатив үзәкләрне, жөмлө чикләрен билгеләгез, бәйләүче чараны атагыз: _____

8. Компонентлары үзара санау интонациясе аша теркәлгән ике компонентлы тезмә кушма жөмлөгә мисал уйлап языгыз _____

9. да/дә теркәгечле тезмә кушма жөмлөнә табыгыз, компонентларының предикатив үзәкләрен һәм чикләрен билгеләгез:

1) Бүген көн аяз да, болытлы да. (Г.Т.)

2) Бүтән кызлар һәммәсе дә көянтә башларына берәр, икешәр каз элгәннәр, ә кунак кызның куллары буш. (Г.Б.)

3) Моны ул үзе дә белми, башкалар да сөйләмиләр. (Г.И.)

10. Ике компонентлы тезмә кушма жөмлөдәге предикатив үзәкләрне, жөмлө чикләрен билгеләгез; һәр компонентка тиешле тәртиптә билгеләмә бирегез: Ә бит хан кызы үзе дә бик яхшы укый, иллә нигәдер һәрчак мөгәллимәннән укытасы килә. (М.Хәбибуллин)

1 нче жөмлө - _____;

2 нче жөмлө - _____.

11. Тезмә кушма жөмлөнәң, составындагы компонентлар санына карап, төрен билгелә; һәр предикатив үзәкне, жөмлө өлешләренәң чикләрен күрсәт: Оча алмадым, ә менә күңелдә илани ашкыну - биеклеккә ашу рәхәте, хозурлыгы ымсындырып калды, мин аны татлы серем итеп күңелдә кичерәм. (Ш.Галиев) _____

12. Тезмә кушма жөмлөдәге предикатив үзәкләрне билгеләгез, жөмлөләрнең чикләрен күрсәтегез, тыныш билгеләре куелу кагыйдәләрен языгыз: Бүтән кызлар һәммәсе дә көянтә башларына берәр, икешәр каз элгәннәр, ә кунак кызының куллары буш. (Г.Бәширов)

13. Ул ил өстенә төшкән кайгыны - сугыш чорын күз алдына китерде. (Г.Зәйнәшева) Жөмлөдә сызык куелу кагыйдәсен языгыз: _____

14. Тән зиннәте киём акыл зиннәте гыйлем. (М.) Жөмлөдә тыныш билгеләрен куегыз, кагыйдәләрен языгыз: _____

15. Нәкъ шул вакыт күз ачыргысыз әче җил исте, ком бураны дөнъяны томалады. (М.Хасанов) Жөмлөнәң предикатив үзәкләрен билгеләгез, өлешләренәң чикләрен күрсәтегез, һәр ике төр схемасын сызыг:

16. Кушма жөмлөнә табыгыз, предикатив үзәкләрен, жөмлө чикләрен билгеләгез:

1) Хан сараен һәм хан мәчетен ике катлы таш диварлар белән әйләндереп алган дәншәтле кирмән каршындагы иркән мәйдан халык белән шыгрым тулы иде.(В.Имамов)

2) Чит илләрдә күп йөрдем, Газиз башым гыйбрәт алсын дип . (Жыр)

3) Ул берәз торганнан соң өйгә керде, һәм, мендәренә капланып, әкрән генә үксеп-үксеп елый башлады. (Ш. Камал)

17. Жөмлөдә тиешле тыныш билгеләрен куегыз: Укучылар казлар кебек тезелешеп бәрәңгә алырга чыктылар бармады. (А.Гыйләҗев)

18. Тезмә кушма жөмлөгә тулы синтаксик анализ ясагыз:

Идрис хәзрәтнең каракучкыл йөзе күл өстедәй тыныч, фәкәть карашында гына ниндидер шик, икеләнү газаплары пыскып яна иде. (В.Имамов)

Задания и тексты к контрольной работы

Тәкъдим ителгән жөмәләргә тулы синтаксик анализ ясагыз.

1) Күреп торасыз: фуражы бар хужалыклар салам юктан интегә. (Х.Х.)

2) Без торганда, Гөлбикәнәң самавыры кайнаган, коймагы пешкән иде. (Г.Ибраһимов)

3) Очрашу гаять шатлыклы булды: күпләр сөенчтән көлөләр, ә кайберәүләр елыйлар иде. (Р.М.)

- 4) Бу урында шуны әйтмә әле: ул килер алдыннан, мин бер нәрсә турында баш ваттым. (Ә.Е.)
  - 5) Тагын шуны онытма: син антыңны бозсаң, бөтенәбезне дә һәлак итәсең. (М.Нас.)
  - 6) Кешеләр, көләшә-көләшә, каядыр ашыгалар, кемнәрдер каршы алалар, кемнәрдер озаталар. (Г.Ә.)
  - 7) Мин дә киткәч, син дә киткәч, монда кем соң эшләр? (С.К.)
  - 8) Сәет Вахиди йөрәп чыккан авылларның, ул шақыган ишекләренң санын әле беркем дә белми. (М.Г.)
  - 9) Кыш көне утын булмаганлыктан, салам ягалар иде. (М.Г.)
  - 10) Халык ятып, мөдрәсә тынгач кына, Габделбасыйр бу хатны Әхмәткә күрсәтте. (Ф.Ә.)
  - 11) Уйнадың да очып китең
Күз күрмәгән якларга. (Ә.Ш.)
  - 12) Минем абый атларны борган арада, юл әйберләре онытылып калмасын дип, мин өйгә тагын бер тапкыр кереп чыктым. (М.Ә.)
  - 13) Кемнең икмәге мул, кемнең халкы бер жан, бер тәндәй оешкан, шул жиңеп чыга. (Г.Б.)
  - 14) Без авылдан чыкканда, көн матур, жыл юк иде. (Г.И.)
  - 15) Яралары тәзәлеп беткәнче дип, хәрби госпитальдән аны берничә айга авылга кайтарганнар. (А.Ш.)
  - 16) Гөлбануның кул тамырларында куәт кайнады, нәкъ ире Закир чәнечкәнчә, дүрт-биш кибәнне, жирдән эшәрәп китереп, бергә өйдә дә, тимер сәнәкне батырып жиберде, чүмәлә зурлыгы күтәрәп алып, арбага бәйләнгән аркылы чыбыклар өстенә китереп салды. (Г.И.)
  - 17) Мин өнсез идем, мин бер сүз дөшәргә жәрәят итмәдем, һәм кирәкми дә иде ул. (Ә.Е.)
  - 18) Гөлбану бу мактаудан күңелләнде, үзенә сокланып карап, көзгә алдында әйләнде, күзенә, битенә елмая чыкты, шуның белән баягы елау эзе бөтенләй югалып ук китте. (Г.И.)
  - 19) Күңеле кинәт ташу сәбәпле, кыз берни дә әйтә алмады. (Г.Ә.)
  - 20) Урсал тайны сары сарган, Әллә шуңа кайгырам. (С.С.)
- Вопросы к экзамену прилагаются в виде Приложения ♦1 (с.16-18)

7.1. Основная литература:

Мирзанитов, РамилХәмитулы. Хәзерге татар теле [Текст: электронный ресурс]: синтаксис: лекцияләренңтулы конспекты / Р. Х. Мирзанитов, Р. К. Сөгъдиева; Казан федераль ун-ты, Г. Тукай ис. татар филологиясеһәммөдәниятараблагланышлар ин-ты. ?Электронные данные (1 файл: 1,256 Мб) http://libweb.ksu.ru/ebooks/10-IFMK/10_163_kl-000503.pdf>.

Камчатнов, А. М. Введение в языкознание [Электронный ресурс] : учеб.пособие / А. М. Камчатнов, Н. А. Николина. - 10-е изд., стереотип. - М. : Флинта : Наука, 2011. - 232 с.//<http://znanium.com/bookread.php?book=405795>

Норман, Б. Ю. Когнитивный синтаксис русского языка [Электронный ресурс] : учеб.пособие / Б. Ю. Норман. ? М. : ФЛИНТА, 2013. ? 254 с. - ISBN 978-5-9765-1586-4

7.2. Дополнительная литература:

Рогачева, Е. Н. Русский язык: синтаксис и пунктуация. Второй уровень владения языком [Электронный ресурс] : учеб.пособие / Е. Н. Рогачева, О. А. Фролова, Е. А. Лазуткина. ? М. : ФЛИНТА, 2013. ? 117 с. - ISBN 978-5-9765-1771-4

Скобликова, Е.С. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения (теор. курс): Уч. пос. / Е.С.Скобликова - 3 изд., испр. и доп. - М.:Флинта: Наука,2006. - 264 с.: 84x108 1/32. - (Для студентов, аспирантов, преп.-фил.) (обложка) ISBN 5-89349-716-3, 2000 экз.

7.3. Интернет-ресурсы:

www.gramota.ru - Грамота.ру

www.gumer.info - Библиотека Гумер - гуманитарные науки

www.rsu.ru - Электронная библиотека и материалы сайта КПФУ

www.slovari.ru - Электронные словари

www.wikipedia.ru - Универсальная энциклопедия

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Актуальные вопросы синтаксической системы современного татарского языка" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Для проведения занятий по "Синтаксису современного татарского языка" необходимы учебная и учебно-методическая литература, сборники текстов произведений татарских писателей и поэтов, а также демонстрационные материалы.

Необходимы следующие технические средства:

1. Мультимедийный компьютер с выходом в Интернет, с пакетом прикладных программ (текстовых, графических, презентационных).
2. Мультимедиапроектор.
3. Сканер.
4. Принтер.
5. Копировальный аппарат.
6. Ноутбук.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 44.04.01 "Педагогическое образование" и магистерской программе Татарский язык и литература: современные теории и технологии обучения .

Автор(ы):

Сагдиева Р.К. _____

"__" _____ 201__ г.

Рецензент(ы):

"__" _____ 201__ г.